

ENTREVISTA A ENRIC BALAGUER: SOBRE LA GRAN MADEIXA DE LA
LITERATURA DEL JO

Joan Ignasi Soriano Asensio
Universitat d'Alacant

Enric Balaguer (el Castell de Guadalest, 1959) és assagista i professor de literatura catalana en la Universitat d'Alacant des del curs 1984-1985. Ha dut a terme estudis sobre autors i aspectes de la literatura de postguerra i la literatura actual. A banda d'això, és un col·laborador assidu de la premsa en publicacions com el suplement «Arte y letras» del diari *Información*, on escriu des de l'any 1996; a més, també col·labora en revistes com ara *El Temps* o *Caràcters*. Val a dir que és soci de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana i que ha estat director del Departament de Filologia Catalana durant set anys. A més de ser un lector empedreït, també és un aficionat a l'escriptura, i troba en l'assaig el mitjà d'expressió de les seues reflexions o els seus estudis literaris. Destaquem entre les seues obres: *Paper reciclat* (1995), *Ressonàncies Orientals (Budisme, taoisme i literatura)* (1999), *Contra la modernitat i altres quimeres* (2001), *Fulls de ruta* (2002), *La totalitat impossible* (2005), *Literatura i imaginari nacional* (2007). En el terreny personal, podem dir que troba en la filosofia oriental, en concret en el budisme, una forma d'assolir i cultivar el món propi. També una font d'energia per a establir una comunicació plena amb la natura i amb la llengua, i per a combatre la destrucció del territori. D'altra banda, es declara amant confés del senderisme; i el fascinen especialment els paisatges de la Marina Baixa, la serra d'Aitana i el seu entorn.

EL GRUP DE RECERCA DE LITERATURA CONTEMPORÀNIA CONVOCA CADA DOS ANYS EL SIMPOSI INTERNACIONAL DE LITERATURA AUTOBIOGRÀFICA. VOSTÉ N'ÉS EL PRESIDENT DEL COMITÉ ORGANITZADOR. QUÈ HI PODEM TROBAR EN AQUESTA VESSANT LITERÀRIA? QUINA IMPORTÀNCIA HAN TINGUT LES AUTOBIOGRAFIES AL LLARG DEL TEMPS EN LA LITERATURA I EN LA SOCIETAT?

La literatura autobiogràfica inclouria memòries, diaris, dietaris, autoretrats, biografies, autobiografies i escriptures afins. Per tant, hi ha una gran madeixa d'obres que entrarien dins de la literatura autobiogràfica, també anomenada «literatura del jo». Aquesta literatura del jo ha tingut un canvi de percepció per part dels lectors en els últims temps. Abans es veia com una cosa subsidiària de l'escriptor, és a dir, un escriptor escrivia novel·les i després feia l'autobiografia o escrivia un diari i era com un punt i a part. Es considerava més aïna un document que no una obra literària. Però a partir de la segona meitat del segle XX, comencen a haver-hi estudiosos que observen que aquesta mena de *papers* són equiparables a la resta d'obres d'un autor, literàriament parlant. Un escriptor té al seu abast la novel·la, el teatre, la poesia o bé pot escriure un diari, un autoretrat... Es tracta de buscar l'escriptura que més s'escau al seu tarannà. El diari —o l'autoretrat o l'autobiografia— és un gènere més.

AIXÍ, COM ES PRESENTA EL GÈNERE AUTOBIOGRÀFIC EN EL PANORAMA DE LA LITERATURA CONTEMPORÀNIA DES D'UNA ÒPTICA INTERNACIONAL? I A CASA NOSTRA, EN EL TERRENY DE LES LLETRES CATALANES?

Literatures com l'anglesa o la francesa tenen un quantitat considerable d'obres i d'escriptors enquadrats en aquest àmbit de la literatura del jo. Destaquen moltíssims escriptors i escriptores, sense anar més lluny Anaïs Nin (de pare català), en les lletres franceses: Stendhal, Amiel, Jules Renard, Gide; en la italiana, Leopardi, Pavese; en l'alemanya Kafka, Canetti, Jünger, etc. En la portuguesa: Fernando Pessoa, Miguel Torga... A casa nostra, la literatura catalana del segle XX —a diferència de, per exemple, la literatura castellana— té una importantíssima literatura del jo, i no és exagerat dir que els millors escriptors de la nostra literatura contemporània en són cultivadors, ja que estem parlant de Josep Pla, de Joan Fuster, de Marià Manent, de Joan Puig i Ferrer, de Josep M. de Sagarra, de Gaziol, de Llorenç Villalonga, etc. I tots aquests són autors que, dins d'aquesta literatura, han desplegat obres d'una gran rellevància i qualitat. I, sobretot, hi ha una gran quantitat de conreadors en el moment actual: Enric Sòria, Valentí Puig, Feliu Formosa...

LA CINQUENA EDICIÓ DEL SIMPOSI PROPOSAVA COM A CAMP D'ESTUDI ELS DIARIS I EL CÀNON LITERARI. COM S'INSCRIUEN DINS DEL MARC DE LA LITERATURA AUTOBIOGRÀFICA? QUINA RELLEVÀNCIA HI TENEN?

Nosaltres, des del Grup de Recerca de Literatura Contemporània, hem anat avançant en l'estudi de la literatura del jo: hem dedicat un simposi a les epístoles, en un altre hem tractat estudis de caire més genèric i, darrerament, avancem en l'estudi de camps més determinats. El penúltim simposi va ser sobre els diaris, però des d'una òptica genèrica, de manera que, una vegada vam fer eixa aproximació general al diari, vam trobar pertinent reflexionar sobre què és un bon diari. Dit d'una altra manera: què és el que fa que *El quadern gris* siga una obra de primera magnitud, què fa que el *Diari* de Fuster siga una referència important, o que *Meditacions en el desert* de Gaziell esdevinga una joia literària en aquesta època? I bé, per a fer açò hem partit d'una enquesta prèvia en la qual hem agafat entre 150 i 200 estudiosos, professors i coneixedors de la literatura catalana, i els hem fet arribar un llistat de diaris on els demanàvem que observaren quins els semblaven els més destacats, i que els ordenaren de l'1 al 10. També incloíem un formulari obert a qualsevol altra proposta. L'enquesta ens va servir de punt de partida i el Simposi es va organitzar d'acord amb el resultat. Així, totes les obres que van eixir dins del rànquing hi van tenir la seua ponència, que tractava de contestar la pregunta de per què és un bon diari. Així mateix, també s'hi van tractar alguns temes més transversal, com ara «Diari i escriptura de dones», però en línies generals es van debatre obres que han eixit del producte d'aquesta enquesta. Dit d'una altra manera, si sabem, per exemple, què fa bona una novel·la —des del punt de vista literari—, doncs el que farem serà veure si podem esbrinar què fa que un diari siga un bon diari.

QUIN INTERÉS POT TENIR L'AUTOBIOGRAFIA COM A DOCUMENT HISTÒRIC?

La literatura del jo té molts punts d'interés. Ens trobem davant de documents destacadíssims sobre les experiències històriques que ha viscut el subjecte. I, en aquest sentit, els diaris permeten perfectament tractar experiències com les guerres, els exilis... i tenen un valor de testimoniatge molt valuós. Però també ho mirem des del punt de vista de la

qualitat literària, i trobem que hi ha diaris amb un gran valor de testimoni però no gaire de literari, i viceversa, o altres on tant el tractament literari com el rerefons psicològic resulten excel·lents —per exemple *Els darrers dies de la Catalunya republicana* de Rovira i Virgili.

QUINS REFERENTS PODEM TROBAR DE DIARIS O DIETARIS QUE HAGEN FET HISTÒRIA, ÉS A DIR, QUE HAGEN MARCAT UNA FITA EN LA LITERATURA O QUE HAGEN ESDEVINGUT REFERENTS I MODELS A SEGUIR EN LA POSTERIORITAT? EN EL NIVELL PERSONAL, QUINS SÓN ELS SEUS PREFERITS?

La literatura i l'escriptura de diaris té diversos aspectes que cal tenir presents. Ja des de l'època d'infantesa es recomanava sovint tenir un diari —es regalava en els aniversaris, en la primera comunió—, diguem-ne que era l'element de la intimitat guardada; això és un fet important. I després en la literatura sapiencial o educativa de tota la vida, la més tradicional, doncs estava el *Diari de Daniel*, el *Diari d'Anna Frank*, que esdevingueren referències. Per tant, diríem que tot lector mínim té unes referències sobre què és un diari. D'obres concretes, n'hi ha moltíssimes que hagen fet història, sobretot en les literatures fora de les hispàniques. Les obres de Stendhal i de Leopardi van influir en Josep Pla; André Gide va influir en Puig i Ferrer. En tots dos també el francès Jules Renard. Més recentment s'ha conegut l'obra del portugués Fernando Pessoa amb una de les joies de la literatura mundial: el *Llibre del desfici*. Quant a la literatura catalana, les figures més importants són Josep Pla, Joan Fuster, J. V. Foix, Marià Manent i Gaziell. Pel que fa als gustos personals, jo m'he dedicat a estudiar Puig i Ferrer: això, entre els clàssics. I entre els més joves, Enric Sòria és un autor molt bo. Però en els darrers anys vivim una eclosió d'escriptura de diaris. Sense anar més lluny, l'any passat vaig llegir una dotzena de diaris que em van semblar boníssims. Un, per exemple, seria *El vaixell de Genserik* de Ferran García-Oliver, que el trobe preciós. Un altre: *Vianant* de Rafa Gomar. De fa un poc més de temps: Joan Garí, amb *Les hores fecundes* o amb *Senyals de fum*, és un autor molt interessant; i Miquel Pairolí, amb *Paisatge amb flames* o *L'enigma*, és, de totes totes, un escriptor de primera magnitud. Però vaja, la nòmina de cultivadors és enorme.

QUINS CONSELLS DONARIA PER A CAPBUSSAR-SE EN AQUESTA BRANCA DE LA LITERATURA? QUÈ HI TROBAREM, QUE ENS PODRÀ SEDUIR?

Jo crec que la literatura autobiogràfica i els diaris tenen sempre al·licients de trobar-se —sense necessitat de situar-se en una trama, personatges, etc., com ocorre en la novel·la— directament amb un jo que està parlant-nos de la seua quotidianitat, de com ocupa el temps, del seu pensament, de com s'enfronta amb la realitat. Si és un bon diari crea una atmosfera confidencial, una mena de comunicació directa i amistosa amb el lector. A més d'això, sempre, per a grata sorpresa, els lectors podran trobar en l'expressió d'un diari coses que resulten pròximes i que poden ser aclaridores i estimulants. Els bons diaris són psicològicament interessants i estèticament seductors.